Bosetninger på Vestbredden i fortid og nåtid

Med jødenes tilbakekomst til Israel i årene etter 1900, vokste behovet for å etablere en felles fortid og gjenfinne den tapte identiteten og minnet om israelittene. Arkeologi ble et viktig redskap for å legitimere krav på landområder for ulike politiske og religiøse grupper.

Av Nils Anfinset, førstelektor ved Arkeologisk institutt, Universitetet i Bergen.

De israelske bosetningene på Vestbredden er ett av flere komplekse problemer som må løses i dagens konflikt mellom israelere og palestinere. Det er klare sammenhenger mellom plasseringen av jødiske bosetninger på den okkuperte Vestbredden og bibelsk arkeologi, og på den måten bekreftes historiske rettigheter og røtter i området. Denne artikkelen tar for seg bosetningene i et bredt kulturhistorisk perspektiv og setter bosetningsaktiviteten inn i en større religiøs, politisk og ideologisk ramme.

Arkeologi og identitet i Israel

Med den voksende jødiske immigrasjonen til Palestina etter 1900, økende arabisk motstand og til slutt etableringen av staten Israel i 1948, var det et stort behov for å etablere en felles fortid og gjenfinne den tapte identiteten og minnet om israelittene. I Israel førte dette til et fokus på det man oppfattet og tolket som jødiske steder og perioder, mens materiale fra andre perioder i stor grad ble ignorert. På 1950-tallet ble arkeologi praktisk talt en folkesport, besatt av å finne en felles historie i en ung nasjonalstat med en befolkning fra hele

verden. På denne måten fikk man etablert en relasjon mellom de nye immigrantene og forfedrenes land. En rekke steder, som for eksempel Masada ved Dødehavet, ble sett på som symboler på nasjonal stolthet og fellesskap med basis i historisk og arkeologisk materiale.¹ I dag er det velkjent at arkeologi er nært knyttet til nasjonalisme i ulike politiske, sosiale og økonomiske kontekster. Sionismen har også spilt en viktig rolle med ideologiens elementer av overlegenhet og dominans overfor grupper som ble sett på som enkle og ustrukturerte. Dette passet godt inn i en sammenheng hvor man hadde behov for å kreve rettigheter til landområder og dermed fornekte en palestinsk arabisk identitet. Tilsvarende nasjonale og ideologiske strømninger fantes i Europa på begynnelsen av 1900-tallet. Arkeologi har i så måte spilt en meget viktig rolle for å etablere identiteter og for å legitimere krav på landområder for ulike politiske og religiøse grupper.

De "første" israelittene

Identifiseringen av de første israelittene har vært sentralt for å legitimere rettigheter både til områdene i dagens Israel, og det

Israelske bosetninger på Nassar, sørvest for Betlehem.

som i dag er de okkuperte områdene Gaza og Vestbredden. Tradisjonelt sett er israelittisk periode tidfestet til tidlig jernalder i regionen, det vil si cirka 1200–1000 år f.Kr. av forskere både innen arkeologi, bibelstudier og andre relaterte disipliner. Perioden defineres som israelittisk periode, i motsetning til den foregående perioden som ofte blir definert som kanaanitisk periode. Her ser vi at det allerede i det kronologiske rammeverket ligger bibelske føringer som blir benyttet videre i tolkingen av arkeologisk materiale.² Marit Skjeggstad har også pekt på at oppdelingen av kronologien ikke passer til endringene i det arkeologiske materialet, og argumenterer for at kronologien og terminologien er basert på historiske klassifikasjoner av sosiale og politiske hendelser nevnt i Bibelen og ikke på endringer i det arkeologiske materialet.³

Andre igjen argumenterer for mer vidtrekkende årsaker, et svekket Egypt, at filisterne dukket opp langs hele kysten av det østlige Middelhavet, samtidig med at det ble opprettet en rekke små, nye landsbyer på de sentrale høydetrage av det som i dag er Vestbredden. Det er nettopp innenfor jernalderen eller den første israelittiske periode at forskere for første gang identifiserer etniske israelitter som en forklaring til opphavet til “Det gamle Israel”.⁴

En markant forsker i denne sammenhengen er amerikaneren William Dever, som argumenterer for at de nye landsbyene som ble etablert på høydetrage av det som i dag er Vestbredden, representerer en ny gruppe immigranter som slår seg ned i området – nemlig israelittene. Devers argumenter er basert på at man får

endringer i hustypen i forhold til det som hadde eksistert tidligere, ny jordbruksteknologi med terrassering av landskapet, bruk av jern for første gang, ny type siloer for oppbevaring av korn, små templer og ikke minst at man mangler funn av grisebein.⁵ Dessuten argumenterer Dever for at seiersstelen til farao Merneptah i Egypt (datert til ca. 1200 f. Kr.) nevner et folk Israel, og at dette i sum er bevis for at israelittene slo seg ned på disse sentrale

*Et sentralt element i argumentasjonen
er bruken av Bibelen som kilde
for arkeologer.*

høydedragene av det som i dag er Vestbredden i tidlig jernalder, og at det allerede da fantes et israelsk *ethnos*.

Nettopp her kommer vi til noe av kjernen i problemet; en sak er hvordan en etnisk gruppe reflekteres i det arkeologiske materialet og hvordan dette metodologisk tilnærmes, en annen sak er hvorfor denne antatte differensieringen skjer og hva de faktiske forskjellene og sosiale prosessene er. Det har vært mye forskning på dette feltet innen sosialantropologi og sosiologi, men også innenfor arkeologi, og dette har vist at etniske markører er situasjonsbetinget og at de ikke nødvendigvis er materielle.⁶ Synet til Dever fører også til at mange oppfatter Vestbredden som kjerneområdene i "Det gamle Israel", og arkeologiske undersøkelser blir en del av en større politisk og religiøs kontekst.

En annen betydningsfull forsker er israeleren Israel Finkelstein, som også ved en rekke anledninger har søkt å identifisere

etniske grupper tidlig i jernalderen.⁷ Interessant nok følger Finkelstein delvis sosialantropologen Fredrik Barth ved å fokusere på etniske grenser. Basert på dette argumenterer Finkelstein for at den første perioden man kan diskutere etnisitet, er tidlig jernalder, selv om senere perioder er enklere på grunn av bedre tekstmateriale. Finkelstein hevder at funn fra de sentrale høydedragene på Vestbredden er vanskelige å tolke blant annet på grunn av mangel på tekstmateriale og gravplasser. Her er det imidlertid funn av keramikk, huskonstruksjoner og faunamateriale, men verken keramikken eller huskonstruksjonene er særegne for regionen slik Dever hevder, og finnes blant annet i Jordan. De kan derfor ikke brukes som etniske indikatorer ifølge Finkelstein. Derfor benytter han seg av faunamateriale som kan si noe om mattradisjonene, og han argumenterer for at mat ofte er konservative symboler av etnisitet.⁸ Finkelstein fremhever frekvensen av grisebein som signifikant for perioden ved at det er relativt liten frekvens av disse i den aktuelle perioden sammenlignet med perioden før og etter. Men spørsmålet er om dette indikerer et grisetabu, og videre om man kan trekke det så langt at dette da indikerer en etnisk israelittisk identitet? Som kjent er det i dag svært mange i regionen som praktiserer grisetabu.

På samme tid som de antatt første israelittene slo seg ned i regionen, skjedde det viktige endringer i hele middelhavsområdet og i det vestlige Asia. Kriger, ødeleggelser og befolkningsforflytninger endret raskt det kulturelle bildet i hele regionen. I Anatolia forsvant hetittene, interne stridigheter og grupper fra øst presset Det egyptiske imperiet, Det kassitiske dynastiet falt i Irak og elamittene invaderte

Babylon, armenerne beveget seg sørover mot Syria og Palestina, og rundt år 1200 kollapset den mykenske sivilisasjonen. Trolig førte dette til migrasjoner av både semittisk- og indo-europeisk talende grupper. Det er derfor nødvendig å se israelittene i en større kontekst som en av mange grupper, noen beskrevet i historiske tekster, mens andre er helt forsvunnet.

Bibelen som kilde

Et sentralt element i argumentasjonen over er bruken av Bibelen som kilde for arkeologer, hvor flere har benyttet religion som et etnisk stigma for å identifisere enkelte grupper på bakgrunn av arkeologisk materiale. Dette har også resultert i at det har oppstått en disiplin innenfor arkeologien som i stor grad har levd uanfektet av den metodologiske og teoretiske utviklingen i faget generelt sett.

Som alle skriftlige kilder må også Bibelen behandles med en viss kildekritikk, særlig når den brukes på materiale som er mange hundre år eldre enn tekstene i Bibelen. I denne sammenhengen er hendelsene som er beskrevet i Bibelen minst 500 år eldre enn selve nedtegnelsene, og det er problematisk å bruke denne informasjonen direkte på et arkeologisk materiale. Sist, men ikke minst, er det også problematisk å bruke Bibelen når mange oppfatter innholdet som "sant".

Kjernespørsmålet her er vel snarere hva Bibelen representerer og hva den består av. Dette er en debatt som ikke kan føres videre her, men det er relevant at det finnes ulike skoler med hensyn til hvordan man skal lese og forstå Bibelen. De fleste bibelske arkeologer ser på bibelhistorien som en kronologisk sekvens hvor de hendelser som er beskrevet faktisk tok sted, eller de

ser på Bibelen som en historisk sannhet.

Derimot handler dette også om seleksjon og oppfatning om hva som er sant og ikke sant. Dette gir en statisk tilnærming og metodikk, og det får store konsekvenser ved bruk av begreper som etnisitet. Ser man derimot på Bibelen som en myte eller allegori, kan den likevel inneholde en teologisk mening, hvor det er visse trekk som gjentar seg som har religiøs signifikans.⁹ Poenget her er at Bibelen og arkeologiske data blir brukt på en narrativ måte hvor man ser på landet som en gave fra Gud til det jødiske folk. Dette er en gave det ikke kan bli stilt spørsmål ved siden den er sann og hellig, og fungerer som en historisk rettferdighet. Som Edmund Leach så treffende skriver, kan land som israelittene erobrer fra fremmede bli uomtvistelig og i evig besittelse, mens land fremmede erobrer fra israelittene forblir israelittisk besittelse.¹⁰

Bosetningene på Vestbredden etter 1967

Israel har hatt en relativt ekspansiv territoriell politikk siden 1948. Bosetningene på Vestbredden kan i et langtidsperspektiv sees på som videre ekspansjon av israelsk territorium og en infiltrasjonsprosess som gradvis skal føre til mer og mer kontroll over området. David Newman¹¹ har vist at bosetningene på Vestbredden har hatt sterk innflytelse på demografi, eiendomsrett, lokalisering av bosetninger, infrastruktur og regional administrasjon. Mye tyder på at Israel rett etter Seksdagerskrigen kun hadde tenkt å beholde Vestbredden som et fremtidig forhandlingskort og var lite innstilt på bosetninger. Derimot ble Israel raskt presset av ulike grupper som ønsket å slå seg ned i Det lovede landet. Den første israelske bosetningen Kfar Ezyon, som ligger omtrent midt mellom

Ruiner i Tiberia ved Genesaretsjøen. I dag er det velkjent at arkeologi er nært knyttet til nasjonalisme i ulike politiske, sosiale og økonomiske kontekster.

Betlehem og Hebron, var et faktum kun få uker etter Seksdagerskrigen i 1967. Allerede i slutten av 1967 kom den første planen for å etablere bosetninger på visse deler av Vestbredden og for å inkorporere Jordandalen og Judea i staten Israel.¹² Jerusalem var i en særegen situasjon. Siden målet var evig "suverenitet", ble byen raskt utbygd og annektert. I 1977 lanserte daværende statsminister Menachim Begin og landbruksminister Ariel Sharon vidløftige planer om økt bosetningsaktivitet, hvor det endelige målet i år 2000 skulle være to millioner bosettere. Begin ønsket å vedlikeholde kontrollen og suvereniteten over Vestbredden. Dette passet godt med de mål bosetningsgruppene hadde; å bosette seg overalt i det bibelske Israel, fordi dette var Guds gave til det jødiske folket. Senere har bosetningsaktiviteten gått gjennom ulike politiske faser og endringer, men det overordnede målet

har hele tiden vært å sikre territoriell kontroll for en gang i fremtiden å sikre seg suverenitet over området.¹³ I første halvdel av 1980-tallet økte antallet bosetninger og bosettere betraktelig, men med intifadaen på slutten av 1980-tallet oppstod det en ny situasjon da Israel måtte sende inn regulære styrker for å beskytte bosetterne. En rekke små jødiske ekstremistgrupper som Kach og Gush Emunim har spilt en viktig rolle i denne utviklingen og hatt stor innflytelse på bosetningspolitikken.

Etter Oslo-avtalen i 1993 og frem til i dag viser Israels bosetningspolitikk en kontinuitet når det gjelder bosetninger på Vestbredden og i Gaza, og bosetningene har vokst substansielt. I 1993 bodde det 247,000 israelere i bosetninger på Gaza og Vestbredden, mens det i 2001 var 375,000 bosettere.¹⁴ Dette er også manifestert gjennom det omfattende veisystemet av "bypass roads" til bosetninger over hele Vest-

bredden, slik at israelere skal kunne reise sikkert til og fra de ulike bosetningene, og ikke minst fra de store bosetningene som er bygget i Øst-Jerusalem. Disse bosetningene er bygget for å skaffe Israel et fremtidig demografisk flertall i byen, og på den måten å få full kontroll over hele Jerusalem. “Veikartet for fred”, som USA ønsker å trekke opp, og Israels bygging av den gigantiske muren som skal hindre palestinske “terrorister” å ta seg inn i Israel, har ført til at de jødiske bosetningene på den okkuperte Vestbredden har kommet i en ny stilling. Som med Oslo-avtalen har også denne nye muren ført til mye motstand fra bosetningsbevegelsene.

Gush Emunim

Gush Emunim var tidligere en viktig kraft i bosetningsprosessen og hadde karakter av å være en klart religiøs og nasjonalistisk bevegelse.¹⁵ Til tross for at bevegelsen ikke eksisterer lenger, finnes ideene og ideologien fortsatt blant bosettere.

Gush Emunim ble etablert i 1974 av rabbi Zvi Yehuda Kook, og målet var å slå seg hvor som helst i “Land of Israel”. Særlig fokuserte man på områder der det bodde palestinere, noe som var forskjellig fra den øvrige bosetningspolitikken som søkte å unngå palestinske kjerneområder. Bevegelsen hadde på 1970- og 1980-tallet relativt få medlemmer, men var svært innflytelsesrik på israelsk politikk og fikk gradvis større politisk støtte, særlig etter 1977 da Begin kom til makten. Begin søkte og krevde retten til å fortsatt kontrollere Vestbredden fordi det var en del av det integrerte bibelske og historiske Israel.¹⁶ Likevel må bosetningsbevegelsen Gush Emunim sees på i lys av jødisk fundamentalisme og en messiansk ideologi, hvor man ønsket å

etablere homogene bosetninger som modeller for et nytt samfunn.¹⁷ Disse skulle til slutt absorbere de sekulære og andre deler av Israels befolkning til en kollektiv jødisk identitet – en religiøs identitet basert på etnosentrisme, en anti-liberalisme etablert og innstiftet av Gud. Likevel kunne de akseptere demokrati for en kort periode, og siden midten av 1970-tallet har de også hatt et sterkt militært fokus og satset på å få medlemmer inn i ledende militære stillinger.

Oslo-prosessen sjokkerte bosetningsbevegelsene, til tross for at de fikk stor støtte på 1990-tallet fra både Rabin, Peres og Netanyahu. Likevel førte dette til en sterk opposisjon mot sekulære jøder, siden de ga etter for press og forhandlet med palestinerne. Med Oslo-avtalen økte frykten for at bosettere ikke skulle adlyde ordre ved en eventuell tilbaketrekking, en frykt som vokste etter drapet på Rabin i 1995. Noen av de mest isolerte og eksponerte bosetningene er bygget av religiøse bosettere – messianske jøder. Netzarim på Gaza-stripen hadde ved inngåelse av Oslo-avtalen rundt 60 familier, mens den hadde økt til rundt 120 familier i 1998. Dette er nettopp en av de svært omstridte bosetningene som nå er evakuert, og gjenspeiler også den til-spissede situasjonen israelere imellom.

Bosetternes holdninger¹⁸

De hvitmalt husene med rød teglstein på taket, omkranset av høye gjerder og bevapnede soldater, ligger strategisk til på sentrale høydedrag over store deler av Vestbredden. For mange palestinere er disse bosetningene en torn i øyet, og de har blitt et symbol på hvordan det internasjonale samfunnet har ignorert at Israel til

stadighet har brutt en rekke internasjonale lover, regler og konvensjoner som de selv har undertegnet. Det er nødvendig å stille seg spørsmålet hva disse bosetterne gjør på Vestbredden, og hvilke holdninger som finnes blant bosettere.

En undersøkelse av 3200 hushold i 127 bosetninger, gjennomført og publisert av Peace Now bevegelsen i 2002, ga en rekke interessante resultater.¹⁹ Hele 59 prosent ville flytte om de fikk økonomisk kompensasjon ved en tilbaketrekning til den grønne linjen fra 1967, mens 9 prosent som definerte seg selv som “nasjonal-religiøse” ville sette seg i mot en tilbaketrekning. Undersøkelsen viste også at 77 prosent bodde i bosetninger av hensyn til livskvalitet, mens 20 prosent bodde der av religiøse grunner. Bare 3 prosent mente at bosetningene representerte nasjonal sikkerhet. Dette viser at bosetterne har en relativt pragmatisk og realistisk holdning med hensyn til tilbaketrekning og økonomisk kompensasjon, samtidig som bosetterne i mindre grad enn antatt vil være et hinder for en fremtidig avtale om tilbaketrekning fra de okkuperte områdene.

Likevel er det grunn til å undre seg over denne undersøkelsen når hele 77 prosent hevder at de ved å bo på Vestbredden får en bedre livskvalitet, og at kun en femtedel sier at de bor der av religiøse grunner. En del mennesker bor i disse bosetningene av økonomiske årsaker, blant annet fordi den israelske staten subsidierer sterkt både husbygging og lavere skatter og avgifter. Bosetterne er derimot ikke noe tverrsnitt av den israelske befolkningen, og de aller fleste tilhører den ytre høyresiden i israelsk politikk.²⁰ Men hvilken livskvalitet er det som finnes på Vestbredden som ikke

Hele 77 prosent av bosetterne på Vestbredden hevder at de får en bedre livskvalitet av å bo der, men 59 prosent ville flytte om de fikk økonomisk kompensasjon ved tilbaketrekning.

finnes i Israel? Å bo blant to millioner palestinere som ser på dem som inntrengere kan neppe være grunn nok til å gi bosetterne økt livskvalitet slik de selv hevder. Som bosetter tilfører man ikke Vestbredden noe verken økonomisk eller sosialt, men man fremhever snarere forskjeller og segregering mellom israelere og palestinere. De fleste bosettere som ikke har startet opp mindre næringsvirksomhet innenfor selve bosetningen, reiser ofte til de store israelske byene for å jobbe.

På flere av bosetningene sine nettsider kan man lese oppfordringer om donasjoner til skuddsikre vester og biler, og dette kan kanskje være mer talende for livskvaliteten i bosetningene. Likevel ser det ut til at livskvaliteten snarere henspiller på økonomiske fordeler, så vel som at mange etter hvert oppfatter Vestbredden som en del av det integrerte Israel med en religiøs basis hvor identiteten blir knyttet til “Det gamle Israel” basert på arkeologisk materiale.

Det paradoksale med dagens situasjon er at mange av bosetterne som har flyttet fra Gaza, har blitt tilbudt plass i bosetninger på Vestbredden, og dette vil trolig styrke deres posisjon på sikt. Israel vil fortsatt kontrollere mellom 45 og 55 prosent av

hele Vestbredden. Sharon har nylig uttalt at det ikke blir flere ensidige tilbake-trekninger fra det okkuperte Vestbredden, men at det snarere er tale om flere utvidelser. Likevel er det klart at bosetningene nå kommer til å gå inn i en ny fase, og den nye “sikkerhetsmuren” forsterket ideen om en separasjon fra palestinerne, samtidig som den setter de jødiske bosetningene på Vestbredden i et dilemma.

Det åtte meter høye sikkerhetsgjerdet med tilhørende opplyste grøfter, piggtråd, kameraer og elektroniske detektorer. Med byggingen av sikkerhetsgjerdet er det implisitt at Vestbredden ikke er en integrert del av staten Israel, og da er det også et stort spørsmål hva som vil skje med de jødiske bosetningene i fremtiden og ønsket om bedre livskvalitet. Det er likevel viktig å være klar over at stor deler av bosettingene i Øst-Jerusalem blir inkludert i Israel med muren, og strekker seg langt innenfor den grønne linjen andre steder på Vestbredden. Bosetterorganisasjoner og høyresiden i israelsk politikk har motsatt seg byggingen av muren fordi det de mener det vil representere grensene ved etableringen av en fremtidig palestinsk stat. Videre er det av stor forhandlingsmessig betydning at Israel har trukket seg ut av Gaza, dette spiller igjen ballen over til palestinerne. Likevel kan det synes som om det politiske spillet om “evakueringen” av de jødiske bosetningene i Gaza kan slå flere veier på lang sikt.

Resultat: fortiden i nåtiden

Resultatet av bibelsk arkeologi er at man har identifisert og klassifisert en gruppe mennesker på bakgrunn av arkeologisk materiale som er over 3000 år gammelt, og som passer godt med beskrivelsene i Bibe-

len. Flere av forskerne hevder blant annet det i tidlig jernalder kommer en ny gruppe mennesker som er innovative og tilpassningsdyktige til det nye naturmiljøet med bruk av ny teknologi som jern og terrasse-jordbruk. Når man ser på bosetningssituasjonen siden 1900 er det slående paralleller med migrasjon, konflikt og ny teknologi.

På mange måter ligger hovedvekten i jernalderen på erobring og migrasjon, noe som ser mer ut til å være en refleksjon av

Stedene der de første bosetterne slo seg ned er omtrent identiske med der de nye bosetterne har slått seg ned.

nåtidige palestinsk-israelske relasjoner. I tillegg til at Vestbredden blir oppfattet som en integrert del av det bibelske og historiske Israel, er svært mange bosetninger lokalisert i eller ved det som blir oppfattet som områder hvor de første israelittene slo seg ned rundt 1200 f. Kr. som Khirbet Seilun, Tell Rumeida, Khirbet et Tell, Betel og Sebastiya. Stedene der disse første bosetterne slo seg ned er omtrent identiske med stedene hvor de “nye bosetterne” har slått seg ned de siste 38 årene. Dette viser hvilken rolle bibelhistorien spiller for identiteten til de som har slått seg ned som bosettere på Vestbredden. Et viktig trekk har også vært at bosetningsbevelgelser som Gush Emunim har spilt en viktig rolle i ulovlig utgraving av arkeologiske lokaliteter som man har antatt er viktige og tidlige israelittiske landsbyer fra jernalderen. Et eksempel er fra bosetningen Shilo (Khirbet Seilun) som først ble etablert som en arke-

ologisk utgravning der bosettere var forkledd som arkeologer.²¹ På denne måten knytter man nye bånd mellom landet og folket med bruk av etnisitet, Bibelen og arkeologi. Som Skjeggstad argumenterer blir betegnelsen "israelitt" i jernalderen benyttet som en territoriell, religiøs og sosio-politisk markør som stilltiende blir akseptert av de fleste forskere.²² Problematisk blir det også når dette blir benyttet i nåtidige politiske og religiøse strategier.

Et meget godt eksempel er funnene israelske arkeologer nylig har gjort i Øst-Jerusalem.²³ Her hevder arkeologene at de har funnet restene etter palasset til den bibelske kong David. Nå er det lite som hitil er publisert av det faktiske arkeologiske materialet, men noen av argumentene er at de har funnet et sjeldent veggfundament til en større bygning, trapper, keramikk og et offentlig segl. Selv om funnene i seg selv er viktige, sier de ingenting om religion eller etniske grupper, og hvem som faktisk benyttet disse bygningene. Med tanke på at regionen er, og har vært, multireligiøs og flerkulturell, blir dette ytterligere betenkelig. Problemet er også at funnene er vedt inn i en politisk kontekst for å hevde rettigheter til Øst-Jerusalem. Målet med utgravningene har vært at man ønsket å bevise at Jerusalem var hovedstaden i det jødiske kongedømmet slik det er beskrevet i Bibelen. Utgravningen har vært støttet av en konservativ israelsk forskningsinstitusjon som støtter jøder i å flytte til Øst-Jerusalem, og med økonomisk støtte fra en amerikansk-jødisk finansmann. I tillegg til at dette er meget politisk og religiøst betent, er det også et brudd på Haag-konvensjonen om beskyttelse av kulturelle minnesmerker i væpnede konflikter. Blant annet fremhever konvensjonen at det er ulovlig å

fjerne kulturelle minnesmerker fra okkuperte områder hvor endelig status ikke er avgjort.

• f •

- 1 Zerubavel, Y: "The death of memory and the memory of death: Masada and the Holocaust as historical metaphors", i *Representations*, 45, 72-100, 1994.
- 2 Skjeggstad, M: "Some remarks on the use of the term 'Israelite' in Recent Research", i *Scandinavian Journal of the Old Testament*, 6, 159-186, 1992.
- 3 Skjeggstad 2001:87-93.
- 4 Se for eksempel Dever W: "Ceramics, ethnicity and the question of Israel's origin", i *Biblical Archaeologist*, 58, 200-213, 1995; Dever, W: "Save us from postmodern malarkey", i *Biblical Archaeology Review*, 26, 28-35, 68-69, 2000; Finkelstein, I: *The Archaeology of the Israelite Settlement*. Israel Exploration Society, Jerusalem 1988; Finkelstein, I: "Ethnicity and origin of the Iron I settlers in the highlands of Canaan. Can the Real-Israel stand up?", *Biblical Archaeologist*, 59, 198-212, 1996; Finkelstein, I: "Pots and people revisited: ethnic boundaries in the Iron Age I", i *The Archaeology of Israel. Constructing the Past, Interpreting the Present*. Supplement Series 237. Journal for the Study of the Old Testament. Sheffield Academic Press, Sheffield 1997; Finkelstein, I: "The Great Transformation. The 'conquest' of the highlands frontier and the rise of the territorial states", i *Archaeology of Society in the Holy Land*, red. T. E. Levy, Leicester University Press, London 1998.
- 5 Dever 2000:31-34.
- 6 For en mer utførlig diskusjon se Anfinset, N: "A Passion for Cultural Difference. Archaeology and Ethnicity of the Southern Levant", i *Norwegian Archaeological Review*, 36, 1, 45-63, 2003.
- 7 Se referanser til Finkelstein i note 18.
- 8 Finkelstein 1997:227
- 9 Leach, E: «Genesis as Myth and Other Essays». Jonathan Cape, London 1969; Leach, E.: "Introduction", i «Structuralist Interpretations of the Biblical Myth», red. E. Leach & D. A. Aycock, Cambridge University Press, Cambridge 1983; Leach, E: "Anthropological approaches to the study of the Bible during the twentieth century", i «Structuralist Interpretations of the Biblical Myth», red. E. Leach & D. A. Aycock, Cambridge University Press, Cambridge 1983; Lemche, N. P: «The Israelites in History and Tradition». Westminster John Knox, Louisville 1998.
- 10 Leach 1969:56.
- 11 Newman, D: "The evolution of a political landscape: geographic and territorial implications of Jewish colonization of the West Bank", i *Middle Eastern Studies*, 21, 192-205, 1985.
- 12 Lein, Y; "Land grab. Israel's Settlement Policy in the West Bank", B' Tselem, Jerusalem 2002.

- 13 Newman 1985; Yishai, Y: "Israeli Annexation of East Jerusalem and the Golan Heights: Factors and Processes", i *Middle Eastern Studies*, 21, 45-60, 1985.
- 14 Lein, Y: 2002.
- 15 Det finnes en del litteratur om Gush Emunim, se f. eks. D. Newman: "Gush Emunim and Settlement-Type in the West Bank", i *Bulletin (British Society of Middle Eastern Studies)*, Vol. 8, No. 1, 33-37, 1981; G. Aran, "Jewish Zionist Fundamentalism: The Bloc of the Faithful in Israel (Gush Emunim)", i «*Fundamentalisms Observed*», red. M. E. Marty & R. S. Appleby, The University of Chicago Press, Chicago, 1991.
- 16 Newman 1985:193
- 17 Shahak, I. & Merzvinsky, N: «Jewish Fundamentalism in Israel». Pluto Press, London 1999:78
- 18 Deler av dette er tidligere publisert som kronikk i Klassekampen. Anfinset, Nils: "Bosettere i dilemma" i Klassekampen. Oslo, 7. juli 2003.
- 19 Aronson, G. (red.); "Settlement Monitor, Settlers Attitude Towards Withdrawal from the Territories" i *Journal of Palestine Studies*, XXXII, No. 1, Autumn 2002, 146-151.
- 20 Lein, Yehezkel; "Land grab. Israel's Settlement Policy in the West Bank", B' Tselem, May 2002.
- 21 Shahak & Merzvinsky 1999:56.
- 22 Skjeggstad 1992: 161 162.
- 23 Erlanger, Steven: "Digging Deep for Proof of an Ancient Jewish Captial" i *New York Times*, New York 5. august 2005.